

УДК 341

DOI 10.37749/2308-9636-2021-3(219)-4

Ю. О. Толстенко,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

П. М. Приблуда,

студент 1-го курсу магістратури факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. В. Власенко,

студентка 1-го курсу магістратури факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ЕВТАНАЗІЇ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Медична сфера є досить складною та має високий рівень конфліктності, тому часто виникають проблеми з особливостями завершення життя. Так, у статті проаналізовано можливі варіанти завершення життя, враховуючи волю як безпосередньо особи, так і її близьких. На підставі аналізу практики Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) окреслено проблемні питання, пов'язані зі способами завершення життя особами. Також надано визначення поняття «евтаназія» та наведено відповідну класифікацію, критеріями якої виступають безпосередня участь та згода особи, щодо якої мають намір провести вищезазначену процедуру. Встановлено, що «право на життя» не може тлумачитися у негативному аспекті; у держави є позитивний обов'язок захищати життя та здоров'я людей, також вказане право не може тлумачитися в якості дозволу на смерть. Крім того, розкрито питання щодо припинення лікування, що підтримує життєво важливі функції організму. Визначено, що можливим є застосування пасивної евтаназії у випадках, передбачених законодавством. Проаналізовано чинники та критерії, якими повинні керуватися держави під час застосування пасивної евтаназії. До того ж встановлено, що у держави виникає обов'язок не лише утриматися від завдання шкоди особам, а й вживати всіх невідкладних та можливих заходів задля захисту осіб та надання їм належного лікування.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція із захисту прав та основоположних свобод людини, евтаназія, право на життя, право на належні та необхідні медичні послуги.

Постановка проблеми. Питання щодо штучного переривання життя завжди було дискусійним, адже ставлення до нього залежить від культурних особливостей держав, релігійних та правових. ЄСПЛ, у свою чергу, має на меті уніфікацію підходів до наведеної проблематики. Так, у більшості рішень ЄСПЛ засуджує сприяння держави у підтриманні активної евтаназії, однак, що стосується пасивної, то надає широкий розсуд державам.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням окресленої проблеми займалися такі українські науковці як О. В. Сердюк, О. А. Мірошніченко, Ю. В. Щокін та інші.

Виділення не вирішеної раніше частини загальної проблеми.

Медична сфера є досить складною та має високий рівень конфліктності, тому часто виникають проблеми з особливостями завершення життя. Так, у статті

проаналізовано практику ЄСПЛ щодо питань, пов'язаних із легалізацією права на позбавлення життя.

Мета статті.

Метою статті є встановлення змісту поняття «евтаназія», визначення способів та різновидів евтаназії; дослідження практики ЄСПЛ у контексті евтаназії.

Виклад основного матеріалу. Право на життя є основоположним правом та є основою задля реалізації інших прав та свобод людини. Захист цього права розглядається ЄСПЛ в якості умови, що закріплює одну з основних цінностей у демократичному суспільстві. З точки зору теорії міжнародного права, право на життя є природним та невід'ємним. Отже, держава або будь-хто від імені держави не можуть свавільно позбавити людину життя.

Так, наприклад, ст. 3 Загальної декларації з прав людини 1948 р. регламентує, що «кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність» [1]. А ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. закріпила, що «право на життя є невід'ємним правом кожної людини» [2].

На регіональному європейському рівні право на життя закріплено, зокрема, у ст. 2 ЄКПЛ. Отже, «право кожного на життя охороняється законом... нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше, ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання» [3].

ЄСПЛ має досить широку практику застосування та тлумачення ст. 2 ЄКПЛ. Однак, незважаючи на ґрунтовний аналіз права на життя, залишається велика кількість неоднозначних та невирішених питань, серед яких правомірність застосування евтаназії.

Евтаназія (ейтаназія) — це вид позбавлення життя людини за її бажанням. Зазначене прохання має бути висловлено безпосередньо особою, яка зазнає особливо тяжких фізичних та/або моральних страждань. Евтаназія може бути здійснена лише лікарем відповідно

до встановленої законом процедури. В свою чергу, ортаназія — це спосіб позбавлення життя іншої людини на прохання встановлених законом осіб. Вона проводиться лише лікарем виключно щодо нежиттєспроможного пацієнта відповідно до встановленої законом процедури. Ще одним різновидом є самогубство, асистоване лікарем. Зазначена процедура полягає у кваліфікованому супроводі лікарем особи, яка бажає припинити своє життя. Асистування лікаря означає, що останній надає поради, рецепт чи безпосередньо самі засоби, застосувавши які пацієнт зможе перервати життя. Асистована форма евтаназії дозволена законом у таких країнах як Швейцарія, Бельгія, Люксембург та в декількох штатах США (Орегоні, Вашингтоні, Вермонті, Монтані, Каліфорнії) [4, с. 163].

Нідерланди — перша країна, що легалізувала евтаназію. Так, у 1973 р. голландський Суд засудив до тижня тюремного ув'язнення лікаря, який вбив свою матір. Цей випадок став прецедентним задля визнання у 1983 р. Верховним судом Нідерландів можливості добровільної евтаназії в якості прийнятної та застосовної. Таким чином, якщо лікар виконував інструкції Королівської медичної асоціації, він міг не перейматися щодо кримінальної відповідальності за проведення відповідної процедури. Природний розвиток легалізації цього процесу закінчився ухваленням у квітні 2001 р. відповідного закону про легалізацію евтаназії [5, с. 460].

Хрестоматійним є рішення «Претті проти Сполученого Королівства» 2002 р. Так, заявниця страждала на невиліковне нейро-дегенеративне ураження рухомих відділів центральної нервової системи. Вона мала намір здійснити самогубство за допомоги свого чоловіка. Вона звернулася до ЄСПЛ з проханням встановити, що «відмова у дозволі на здійснення евтаназії є порушенням ст. 2, оскільки право на життя включає й право на його припинення» [8]. На думку заявниці, «положення Конвенції щодо права на життя спрямовані на захист від зазіхань

з боку третіх осіб та держави, але не мають на меті захист життя особи від неї самої». Тому право на життя включає в себе негативний аспект, тобто право на смерть, який дозволяє уникнути фізичних та психічних страждань і припинити існування, що принижує честь та гідність людини.

ЄСПЛ, у свою чергу, не визнав порушення ст. 2 ЄКПЛ і зазначив, що «зміст усіх справ, що поставали перед Судом, зокрема, містив обов'язок держави захищати життя». Суд не був переконаний, що «право на життя, гарантоване ст. 2 Конвенції, може тлумачитися у негативному аспекті». Стаття 2 не може тлумачитися як така, що надає діаметрально протилежне право, а саме право померти; вона також не може створювати право на самовизначення у розумінні надання особі права вибору смерті замість життя. Суд, відповідно, вважає, що «жодне право на смерть, чи то від рук третьої особи, чи за допомогою державної влади, не може випливати зі ст. 2 Конвенції» [6, с. 112—113].

Популярним серед заявників до ЄСПЛ, які «борються» за право на еутаназію, є її застосування ст. 8 Конвенції, яка закріплює, що «кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції» [3]. У даному контексті важливим є рішення у справі «Хаас проти Швейцарії» 2011 р. Заявник, який страждав на тяжку форму афективного біполярного розладу протягом двадцяти років, після кількох невдалих спроб суїциду намагався придбати пентобарбітал натрію. Але він не зміг цього зробити через наявні законодавчі обмеження обігу даного препарату. Заявник стверджував, що «ст. 8 Конвенції поклала на державу позитивне зобов'язання щодо створення умов задля надійного і безболісного суїциду. ЄСПЛ зазначив, що «право на життя зобов'язує державу затвердити процедуру, яка зможе констатувати, що рішення особи про припинення життя дійсно відображало його вільне волевиявлення». Вимога отримання спеціальних препаратів, виданих на підставі психіатричного дослі-

дження, є засобом виконання цього зобов'язання. Залишалося визначити, чи мав заявник ефективний доступ до медичної процедури, що могла дозволити йому придбати пентобарбітал натрію (якщо немає, то його право на прийняття рішення про те, як і коли припинити своє життя, було б ілюзорним). З урахуванням усіх вищезгаданих міркувань і меж розсуду, якими користуються національні органи в цій сфері, ЄСПЛ зазначив, що «держави мали позитивне зобов'язання щодо вжиття заходів сприяння для полегшення самогубства у відповідних умовах, швейцарська влада не порушила цього зобов'язання у справі заявника» [9].

Досить часто виникає запитання, пов'язане з припиненням лікування, що підтримує життєво важливі функції організму, або, як ще називають деякі дослідники, «пасивною еутаназією». ЄСПЛ у своїй прецедентній практиці фактично визнав право людини на пасивну еутаназію. Зокрема, як зазначає Г. І. Конь, «...під час активної форми еутаназії дії медичного працівника кваліфікуються *prima facie* у якості порушення ст. 2 Конвенції, а у випадку припинення лікування на прохання пацієнта (пасивна форма еутаназії) Європейська Комісія встановила, що такі дії ст. 2 Конвенції не є забороненими... проте не можна тлумачити ст. 2 Конвенції як таку, що надає право на смерть» [10, с. 81—82].

У справі «Ламберті та інші проти Франції» 2015 р., що стосувалася рішень органів державної влади щодо припинення штучного підтримання життя шляхом ненадання необхідного живлення та проведення гідратації, від яких безпосередньо залежала життєспроможність пацієнта, Суд зазначив, що «поміж держав — членів Ради Європи не існує уніфікованої позиції щодо надання дозволу на припинення штучного підтримання життя, однак більшість держав усе ж дозволяють це». У зв'язку з цим Суд зазначив, що «хоча формальності, що супроводжують припинення лікування, є відмінними у різних державах,

існує певний консенсус щодо безпосередньої ролі волевиявлення пацієнта в ухваленні рішення, яким би не був спосіб його висловлення». Тому Суд вважає, що «у питаннях як щодо закінчення життя, так і щодо початку життя, державам слід надати можливість розсуду не лише щодо дозволу або заборони на припинення лікування, що штучно підтримує життя, та супутні формальності, а й стосовно способу врівноваження захисту права на життя пацієнта і права на повагу до його приватного життя та особистої автономії». Водночас Суд підкреслив, що «ця можливість розсуду не є необмеженою і він залишає за собою можливість слідкувати за дотриманням державою своїх зобов'язань відповідно до ст. 2 Конвенції» [11]. Враховуючи той факт, що асистований суїцид та евтаназія є безпосередньо забороненими законодавством Франції, у певних чітко окреслених обставинах лікар може припинити підтримку життєдіяльності хворого. Так, наприклад, припинення є можливим у випадку, якщо протягом тривалого лікування будь-яких позитивних зрушень у стані хворого не відбувається, а

подальше лікування не покращить становище хворого. Тому порушення права на життя та норм Конвенції у даному контексті допущено не було. Отже, ЄСПЛ фактично надав повноваження кожній державі самостійно вирішувати політику в контексті зазначеного питання. Тобто ЄСПЛ не визнає порушення ст. 2, якщо пасивна евтаназія відбулася за конкретними підставами, передбаченими законодавством держави.

Висновок.

Проблема переривання життя залишається неуніфікованою. У держави не існує негативних зобов'язань у контексті ст. 2 ЄКПЛ, а тому в осіб відсутнє право на смерть. У свою чергу, ЄСПЛ надає широкий розсуд державам та зобов'язується лише спостерігати за законністю здійснення пасивної евтаназії, що, в свою чергу, може бути закріплена у законодавстві відповідної країни. Держави, утримуючись від запровадження активної евтаназії, повинні вживати всіх можливих заходів щодо підтримання та забезпечення захисту осіб та надання їм необхідного лікування.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 06.05.2021).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 06.05.2021).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.06.2021).
4. Триньова Я. О. Аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо закінчення життя. Право.ua. 2015. № 4. С. 163—168.
5. Мірошниченко О. А. Евтаназія та право людини на життя у міжнародному та національному праві. Форум права. 2012. № 3. С. 459—464.
6. О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 404 с.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 04.06.2021).
8. Справа «Прітті проти Сполученого Королівства» (Case of Pretty v. The United Kingdom від 29 квітня 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text (дата звернення: 06.05.2021).
9. Справа «Хаас проти Швейцарії» (Case of Haas v. Switzerland) від 20.06.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-102940%22%5D%7D> (дата звернення: 06.05.2021).
10. Коць Г. И. Обеспечение права на жизнь в решениях Межамериканского и Европейского судов по правам человека. Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2006. С. 80—92.
11. Справа «Ламберті та інші проти Сполученого Королівства» (Case of Lambert and others v. France) від 05.06.2015 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-155352%22%5D%7D> (дата звернення: 06.05.2021).

References

1. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 06.05.2021).
2. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava vid 19.10.1973 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (data zvernennia: 06.05.2021).
3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 04.06.2021).
4. Trynova Ya. O. Analiz praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny shchodo zakinchennia zhyttia. Pravo.ua. 2015. № 4. Pp. 163—168.
5. Miroshnichenko O. A. Evtanaziia ta pravo liudyny na zhyttia u mizhnarodnomu ta natsionalnomu pravi. Forum prava. 2012. № 3. Pp. 459—464.
6. O. V. Serdiuk, Yu. V. Shchokin, I. V. Yakoviuk. Teoriia ta praktyka zastosuvannia Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: kompendium: navch. posib. Kharkiv: Pravo, 2019. 404 p.
7. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (data zvernennia: 04.06.2021).
8. Sprava «Pritti proty Spoluchenooho Korolivstva» (Case of Pretty v. The United Kindom vid 29 kvitnia 2002 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_210#Text (data zvernennia: 06.05.2021).
9. Sprava «Khaas proty Shveitsarii» (Case of Haas v. Switzeland) vid 20.06.2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22%3A%222001-102940%22> (data zvernennia: 06.05.2021).
10. Kon H. Y. Obespechenye prava na zhyzn v resheniyakh Mezhamerykanskooho y Evropeiskoho sudov po pravam cheloveka. Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. Seryia 11. Pravo. 2006. Pp. 80—92.
11. Sprava «Lamberti ta inshi proty Spoluchenooho Korolivstva» (Case of Lambert and others v. France) vid 05.06.2015 r. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22%3A%222001-155352%22> (data zvernennia: 06.05.2021).

Толстенко Ю. А., Приблуда П. М., Власенко М. В. Проблемы эвтаназии: практика Европейского суда по правам человека.

Медицинская сфера является достаточно сложной и имеет высокий уровень конфликтности, поэтому часто возникают проблемы с особенностями завершения жизни. Так, в статье проанализированы возможные варианты завершения жизни, учитывая волю как непосредственно лица, так и его близких. На основании анализа практики Европейского суда по правам человека указаны проблемные вопросы, связанные со способами завершения жизни лицами. Также дано определение понятию «эвтаназия» и приведено соответствующую классификацию, критериями которой выступают непосредственное участие и согласие лица, в отношении которого намерены провести вышеуказанную процедуру. Установлено, что «право на жизнь» не может толковаться в негативном аспекте, у государства есть позитивное обязательство защищать жизнь и здоровье людей, а также указанное право не может толковаться как разрешение на смерть. Кроме того, раскрыто вопрос о прекращении лечения, что поддерживает жизненно важные функции организма. Определено, что возможно применение пассивной эвтаназии в случаях, предусмотренных законодательством. Проанализированы факторы и критерии, которыми должны руководствоваться государства при применении пассивной эвтаназии. К тому же, установлено, что у государства возникает обязанность не только воздержаться от нанесения вреда лицам, но и принимать все неотложные и возможные меры для защиты лиц и предоставлять им надлежащее лечение.
Ключевые слова: Европейский суд по правам человека, Европейская конвенция по защите прав и основных свобод человека, эвтаназия, право на жизнь, право на надлежащие и необходимые медицинские услуги.

Tolstenko Y. O., Pribluda P. M., Vlasenko M. V. Problems of euthanasia: the case law of the European Court of Human Rights.

The medical field is quite complex and has a high level of conflict, so there are often problems with the peculiarities of the end of life. Thus, the article analyzes the possible options for ending life, taking into account the will of both the immediate person and his relatives. Based on the analysis of the case law of the European Court of Human Rights, the problematic issues related to the ways of ending the lives of individuals are outlined. The definition of «euthanasia» is also given and the appropriate classification is given, the criteria of which are the direct participation and consent of the person in respect of whom they intend to carry out the above procedure. It is established that the «right to life» cannot be interpreted in a negative aspect, the state has a positive obligation to protect human life and health, and this right cannot be interpreted as a death permit. In addition, the issue of stopping treatment that supports vital functions of the body is revealed. It is determined that the use of passive euthanasia is possible in cases provided by law. The factors and criteria that states should be guided by when using passive euthanasia are analyzed. In addition, it is established that the state has an obligation not only to refrain from harming individuals, but also to take all urgent and possible measures to protect persons and provide them with appropriate treatment. The purpose of the article is to get acquainted with the concept, types and methods of euthanasia. The basic decisions of the ECHR in the context of this issue are indicated, and a description of the latter is given. Summing up the study, it should be noted that the problem of interruption of life remains unified. The ECHR stated that the State had no negative obligations in the context of Article 2 of the ECHR and therefore had no right to die. The ECHR, in turn, gives wide discretion to states and only undertakes to monitor the legality of passive euthanasia, which in turn can be enshrined in the law of the country concerned. States, refraining from the introduction of active euthanasia, should take all possible measures to maintain and protect persons and provide them with the necessary treatment.

Key words: *European Court of Human Rights, European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, euthanasia, the right to life, the right to adequate and necessary medical services.*